

DOMOKOS GYÖRGY
Izabella királyné levelei a Modenai Állami Levéltárban*

A Modenai Állami Levéltár (Archivio di Stato di Modena) magyar szempontból elsősorban Estei Hippolit (Ippolito d'Este) bíboros, esztergomi érsek (1486–1497), majd egri püspök (1497–1520) számadáskönyvei miatt érdekes helyszín. A most folyó kutatás során azonban e nagyszámú kódex mellett igyekszünk minél szélesebb körben feltárni azokat a magyar vonatkozású forrásokat, amelyeket csak részben ismer a hazai történettudomány. Italianistaként elsősorban a dokumentumok azonosítását, alkalmasint a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában található 19–20. századi másolatokkal történő egybevetését, adatbankba gyűjtését tekintem feladatunknak, ám emellett szakdolgozatokban, doktori disszertációkban és tanulmányokban is igyekszünk közreadni azokat az iratokat, amelyekről azt feltételezzük, hogy fontos adalékkal szolgálhat a történészek számára.

Izabella királyné kapcsolatát a ferrarai Este udvarral, illetve II. Herkules (Ercole) herceggel (1534–1559) a *Cancelleria Marchionale Ducale Estense, Estero Carteggio di Principi e Signorie Fuori d'Italia, Ungheria, Boemia 1623 Busta 2* jelzet alatt, a 11. fasciculusban három levél dokumentálja. Közülük kettő rövidebb és latin nyelvű, egy terjedelmesebb és a nyelve olasz. Az első levél 1540. március 31-én kelt Budáról, és a királyné a ferrarai hercegnek címezte, a gabonakivitel tárgyában.¹ A második, ugyanezen a napon kelt levél címzettje Bartolomeo Prospero hercegi titkár, akit a királyné arra kér, hogy ajánlja őt a hercegnek.² A két levél latin nyelvűségét olasz anyanyelvű személyek között csak a bizonyára lengyel titkár közreműködése magyarázhatja. A harmadik, 1541 tavaszán kelt levél immár olasz nyelvű, és a kibontakozó események jól ismertek a magyar történelemből.³

Jagelló Izabella királyné Krakkóban olasz neveltetésben részesült, hiszen I. Zsigmond lengyel király (1506–1548) második felesége, Bona Sforza leányaként született. Ebből adódóan általában olaszul levelezett itáliai rokonaival. Egy

Milánóban található, 17. századnak tűnő kézirat szerint a lengyel király Bona Sforzának három dolgot hányt a szemére: *monetam falsam* (mivel egykor a hozományába egy hamis pénz is vegyült), *faciem pictam* (ő hozta volna be a kozmetikumok túlzott használatát Lengyelországba) és *vulvam non strictam* (az itáliai fejedelemlányokról elterjedt volt a nézet, hogy házasságuk előtt nem éltek nagyon önmegtartóztató életet).⁴ Az idősödő Szapolyai János politikai és dinasztikus megfontolásból 1539-ben engedett a rendek unszolásának és feleségül vette az olasz-lengyel királylányt: a magyarok egyetlen reménye a törökök feltartóztatására immár Lengyelország ereje lett, a királynak pedig utódról kellett gondoskodnia.

1540-ben, csaknem másfél évtizeddel a mohácsi vész után Szapolyainak megszületett első és egyetlen fia, János Zsigmond, ám a király két héttel később meghalt. A Habsburgok és a törökök egyaránt ellenőrzésük alá kívánták vonni Magyarországot, ahol az idegenből jött özvegy királyné és csecsemő gyermeke nem jelenthetett komoly ellenállást. Izabella tehát valóban kétségbeesett helyzetben fogalmazta meg 1541. március 15-én harmadfokú unokatestvérének, Este II. Ercole hercegnek szóló, fent említett levelét.

A köszöntést egy köszönetnyilvánítás követi: megkapta Ercole levelét, noha az előbb Litvániát is megjárta, s érzi belőle a rokoni szeretetet, amit férje halálán való együttérzésével és fia születése feletti örömeivel egyaránt kinyilvánított. Ekkor azonnal rátér saját helyzetére: bár véget érnének azok a viszontagságok, amelyek a király halála után előálltak! A rómaiak királya ostrom alá vette már Magyarországot, nem kis kárt téve benne, miközben a másik irányból a török sereg közelít negyvenezer katonával és száz naszáddal. Még több is várható mindkettőtől, s azt állítja a török, hogy Izabella védelmére érkezik, s már mindössze húsz mérföldre van Budától. „Ki tudja, mi lesz ennek a vége” – írja a királyné. Izabella szerényen hozzáfűzi, hogy csak ennyit kívánt rokona tudomására hozni, hogy újra szorosabbra vonja ezzel a rokoni kapcsolat szálait. Megígéri, hogy hírt ad majd mindenről, ami még történni fog, mivel reménykedik Ercole herceg segítségével, kegyében és tanácsaiban. A levél aláírása szerint Ercole számára ő „jó testvér, Izabella királyné”. A címzésben sem

* Jelen ismertetés az OTKA által támogatott 81430. számú kutatás („XIV–XVI századi magyar történelmi és irodalmi források Olaszország levéltáraiban és könyvtáraiban”) keretében készült a 2013-ban felkutatott és dokumentált anyagból.

¹ Ld. a forrásközlést, 1. sz.

² Ld. a forrásközlést, 2. sz.

³ Ld. a forrásközlést, 3. sz.

⁴ Biblioteca Ambrosiana (Milano), Z144 Sup. fol. 50v.

1. kép – ld. 1. sz. levél

mulasztja el nyomatékositani, hogy rokonként (*consanguineo*) ír a számára.

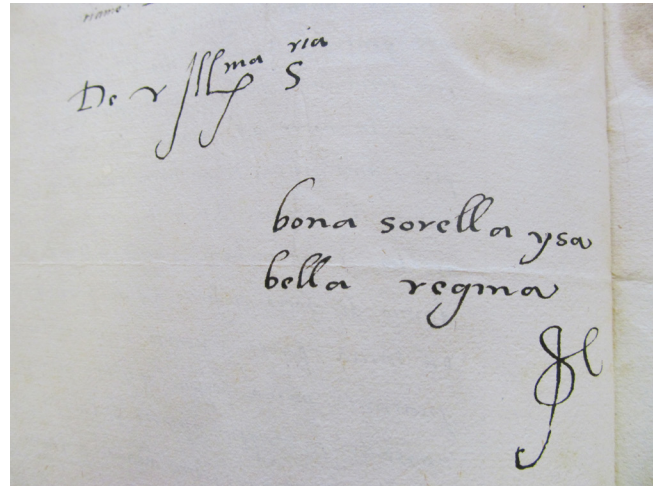
Nem ismert, hogy a távoli rokon levele milyen hatást élt el a ferrarai udvarban, vajon érkezett-e válasz vagy esetleg bármilyen segítség a kétségbeesett helyzetben lévő Izabella számára.

1.
Buda, 1540. március 31.

Izabella királyné tájékoztatja rokonát, Herkules ferrarai herceget, hogy kérésére engedélyezte emberének, hogy a király gabonakivitelre vonatkozó tiltása ellenére gabonát szállítson ki az országból.

Eredetije papíron, zárópecséttel (a magyar királyi, a Szapolyai, a lengyel királyi, a Visconti és a dalmát címerek egyesítéséből), a szöveg alatt a királyné saját kezű aláírásával és kézjeggyével. Archivio di Stato di Modena, Cancelleria Marchionale Ducale Estense, Estero Carteggio di Principi e Signorie Fuori d'Italia, Ungheria, Boemia 1623 Busta 2, fasc. 11. no. 1.

ISABELLA Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc., marchionissa Moraviae, Lusatae ac utriusque Slesiae dux. Illustris princeps et domine, amice et affinis char(issi)me. Redditae sunt nobis literae Ill(ustrita)tis vestrae, quibus postulat, ut concedamus facultatem homini illius frumentum coemendi et libere asportandi, cuius etsi foelix fuit hoc anno (Deo sit gratia) proventus, tamen ser(enissi)mus d(ominus) coniu(n)ctus noster colen(dissimus), providens casus futuros, quibus res humanae sunt opportunae, prohibuit, ne quis e regno illud educat. Nos tamen intellecta voluntate Ill(ustrita)tis vestrae, quae eo ducitur, ut subditis suis, tanquam benignus

2. kép – ld. 3. sz. levél

pater prospiciat, obtinuimus id a M(aiesta)te sua. Et paratae sumus in aliis quoq(ue) rebus per omnem occasionem Ill(ustrita)ti vestrae gratificari, tanquam affini nostro char(issi)mo, cui bonam valetudinem et omnia foelicia ex animo precamur. Datum Budae ultima Martii Anno d(omi)ni M°D°XXXX°.

Eiusdem Ill(ustrita)tis v(estrae)

affinis⁵ Ysabella
regina Hungariae⁶

Külzet:

Illustri principi et domino Herculi duci Ferrariensi, amico et affini nostro char(issi)mo.

2.
Buda, 1540. március 31.

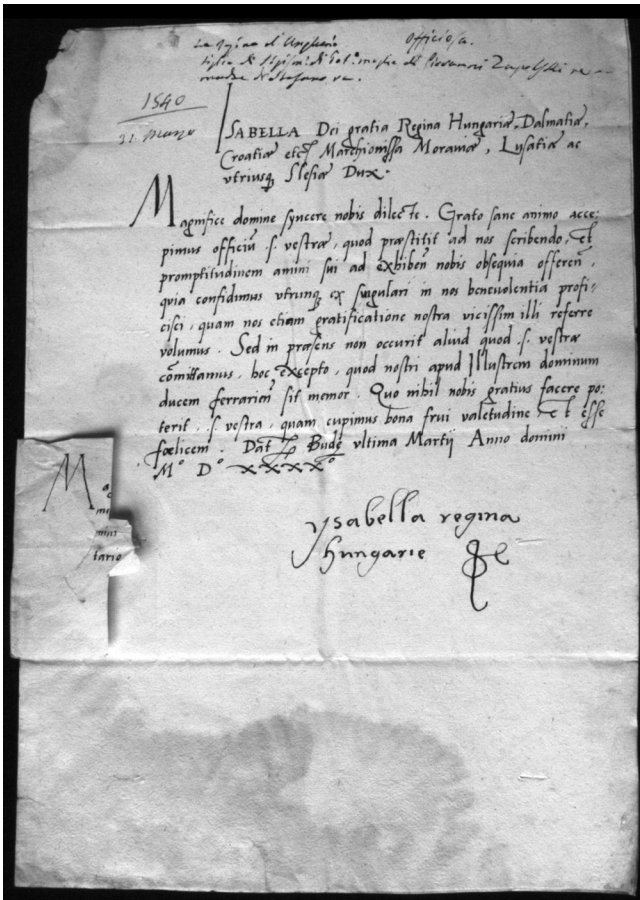
Izabella királyné megköszöni Bartolomeo Prosperónak, a ferrarai herceg titkáranak szolgálatkésztségét, de csak azt kéri tőle, hogy emlékezzen meg róla a herceg előtt.

Eredetije papíron, zárópecséttel (a magyar királyi, a Szapolyai, a lengyel királyi, a Visconti és a dalmát címerek egyesítéséből), a szöveg alatt a királyné saját kezű aláírásával és kézjeggyével. Archivio di Stato di Modena, Cancelleria Marchionale Ducale Estense, Estero Carteggio di Principi e Signorie Fuori d'Italia, Ungheria, Boemia 1623 Busta 2, fasc. 11. no. 2.

ISABELLA Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc., marchionissa Moraviae, Lusatae ac utriusque Slesiae Dux. Magnifice domine syncere nobis dilecte. Grato sane animo accepimus officium s(inceritatis) vestrae, quod praestitit ad nos scribendo et promptitudinem animi sui ad exhidenda nobis obsequia offeren(do), quia confidimus utrumque ex singulari in nos benevolentia proficisci, quam nos etiam gratificatione nostra

⁵ Az eredetiben: *afinis*.

⁶ *Eiusdem ... Hungariae*: Izabella királyné saját kezű írása.

3. kép – ld. 2. sz. levél

vicissim illi referre volumus. Sed in praesens non occurrit aliud, quod s(inceritas) vestrae committamus, hoc excepto, quod nostri apud Illustrem dominum ducem Ferrariensem sit memor. Quo nihil nobis gratius facere poterit s(inceritas) vestra, quam cupimus bona frui valetudine et esse foelicem. Datum Budae ultima Martij Anno d(omi)ni M°D° XXXX°.

Ysabella regina

Hungariae⁷

Külzet:

Magnifico domino Bartholomeo Prospero Illustris domini Ducis Ferrariae Secretario sincere nobis dilecto.

⁷ Izabella királyné saját kezű aláírása.

3.

Buda, 1541. március 15.

Izabella királyné Herkules ferrarai hercegnek: köszöni levelét, amellyel együttérzését fejezte ki férje halála és örömét fia születése felett. Beszámol a férje halálát követő eseményekről, a császári csapatok ostromáról és a török hadak közeledéséről.

Eredetije papíron, zárópecséttel (a magyar királyi, a Szapolyai, a lengyel királyi, a Visconti és a dalmát címerek egyesítéséből), a szöveg alatt a királyné saját kezű aláírásával és kézjegyével. Archivio di Stato di Modena, Cancelleria Marchionale Ducale Estense, Estero Carteggio di Principi e Signorie Fuori d'Italia, Ungheria, Boemia 1623 Busta 2, fasc. 11. no. 1.

Ill(ustrissi)mo Prencipe amico et parente nostro cariss(im)o et hon(orandissimo). Havemo receputo le l(ette)re di V(ostra) E(ccellenza) quantunque tarde ci siano pervenute, che prima sono capitate in Lituania et indi qua inviate, et per quelle molto bene comprendemo l'amorevoliss(im)o affetto di V(ostra) E(ccellenza) verso noi come di buono parente si in participar degi affanni n(ost)ri per la morte del Sereniss(issimo) Re fe(lice) me(moria) n(ost)ro car(issi)mo consorte, si ancho in rallegrarse della nativita del nostro dilet(iss)imo figliuolo, del che le rendemo infinite gratie. Ma volesse n(ost)ro S(ign)or Iddio ch'almeno fussero terminate ancho le malagevolezze nelle quali doppo la morte del sereniss(imo) n(ost)ro consorte cariss(simo) se(m)pre siamo stata et anchora s'attroviamo. Percioche subito il Sereniss(imo) Re de Ro(mani) ci puose et strinse in assedio, et cosj anchora ci tiene inferendo no(n) picciol danno di ferro et fuoco a gran parte di questo regno. Da l'alta parte è venuto l'essercito Turchesco con quaranta millia persone et co(n) una armata di cento nassade et maggior numero de l'uni et gli altri s'aspetta gli quali vengano (come dicano) a favor nostro et difesa del regno, et gia se sono appressati a q(ue)sta città vinti miglia Italiane. Non sapemo qual fine habbia da esser(e). Questo havemo voluto significar a V(ostra) E(ccellenza) così ricarcando il vinculo di consanguinità che è tra la persona sua e nostra, et di quanto succederà per l'avenir(e) la teniremo avisata, non senza speranza del suo aiuto, favore, e consiglio per ogni occasione. Et a V(ostra) E(ccellenza) co(n) tutto 'l cuor ci offeriamo. Da Buda alli XV di Marzo M.D.xli.

De V(ostra) Ill(ustrissi)ma S(igno)ria

bonasorella Ysabella regina⁸

Külzet:

Ill(ustrissi)mo et Eccell(entissi)mo Prencipe H(erculi) S(ign)or Duca de Ferrara amico ed co(n)saguineo nos(tro) car(issi)mo et hon(orevolissimo).

⁸ De V(ostra)... regina: Izabella királyné saját kezű írása.